

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ

PETER ERDO*

ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

1. Από ποια άποψη ασχολείται η Εκκλησία με την οικονομία;
2. Η οικονομία ως επιστήμη σε σχέση με την κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.
3. Η οικονομία ως δραστηριότητα στην κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.
4. Τα οικονομικά συστήματα σε σχέση με την κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.

Λέξεις κλειδιά: Ηθική, οικονομία, επιστήμη, κοινωνική διδασκαλία της Χριστιανικής εκκλησίας, οικονομικά συστήματα.

*

1. Από ποια άποψη ασχολείται η Εκκλησία με την οικονομία;

Κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της Χριστιανοσύνης, από θεολογική άποψη, στο εκκλησιαστικό καθεστώς αλλά επίσης και στη ζωή των εκκλησιαστικών συγκεντρώσεων παρουσιάζονταν ερωτήσεις που σήμερα θα τις θεωρούσαμε οικονομικές. Ανάμεσα σε αυτές, ήταν ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο και σημαντικό το ζήτημα των τόκων και η απαγόρευση της είσπραξης τους. Ωστόσο, δεν θα μπορούσαμε να συναντήσουμε περίτεχνες οικονομικές θεωρίες στην εσωτερική ιστορία της εκκλησίας. Ο Ιησούς ο ίδιος δεν δίδαξε την μέθοδο της οικονομικής επιτυχίας και ούτε η εκκλησία ανέλαβε το έργο να ασχοληθεί με την οικονομία με αυτόν τον τρόπο. Αυτά τα προβλήματα πάντα προέκυπταν από ηθική απόψεως. Το ερώτημα πάντα ήταν η ανθρώπινη δραστηριότητα να αντιστοιχεί με το θέλημα του Δημιουργού Θεού, του Λυτρωτή. Σήμερα, οι θεολόγοι ασχολούνται με τα προβλήματα της οικονομίας περισσότερο, παρά με το πλαίσιο της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας. Αυτή η διδασκαλία ανήκει στην ηθική θεολογία, και θεωρώντας το αντικείμενο της πολύ σύνθετο, αποτελεί ένα ανεξάρτητο μέρος από αυτή.

Συνηθίζεται να διακρίνονται τρεις διαφορετικές σημασίες της λέξης οικονομία για να διευκολύνουν την κατανόηση της παρουσίας της εκκλησιαστικής αντίληψης στην οικονομία. «Μπορεί να αναφερθεί στην οικονομία ως επιστήμη, που παρατηρεί την στάση προς τον εμπλουτισμό και ενσωμάτωση σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα, στην δράση των συμμετεχόντων (ιδιώτες, εταιρίες, οργανισμοί, κράτος), και μπορεί επίσης να ερμηνευτεί ως ένα οικονομικό σύστημα, δηλαδή τέτοιες οργανώσεις και κανόνες που θα διέπουν την δράση των συμμετεχόντων».¹ Αυτές οι τρεις ερμηνείες αυτής της έννοιας συνδέονται βαθιά, όμως για να μπορέσουμε να τις εξετάσουμε, θα πρέπει να τις διακρίνουμε. Η δεύτερη και η τρίτη που αναφέρθηκαν παραπάνω συνδέονται περισσότερο με την πράξη σε σχέση με την θεωρία. Γι' αυτό, η κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας αντιδρά κυρίως σε αυτούς τους ορισμούς.

* Ο συγγραφέας: Péter Erdo (Βουδαπέστη, 1952.) Καθολικός ιερέας, θεολόγος, νομικός κανόνας, Καθηγητής, Ακαδημαϊκός της Ακαδημίας Επιστημών της Ουγγαρίας (2007). Από το 2005, ο Πρόεδρος της Επισκοπικής Διάσκεψης της Ουγγαρίας και του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Επισκοπικών Διασκέψεων. (Ήταν επανεξελέγη το 2011). Από το 2001, μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (Salzburg).

¹ Duchini, Francesca: *Economia in Dizionario di Dottrina Sociale della Chiesa. Scienze sociali e Magistero*, a cura del Centro di ricerche per lo studio della dottrina sociale della Chiesa, Milano 2004, σελ. 280.

2. Η οικονομία ως επιστήμη σε σχέση με την κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.

Μέχρι το μισό του 19^{ου} αιώνα η εκκλησία έβλεπε την οικονομική επιστήμη με καχυποψία, καθώς ο τρόπος ανάπτυξης της σκέψης της, έμοιαζε καταστροφικός, επικίνδυνος και παραπλανητικός. Έτσι, οι στοχαστές του Χριστιανισμού θεωρούσαν ως αποστολή τους να φέρουν την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα και την λειτουργία της στην προοπτική μίας δίκαιης κοινωνίας. Ωστόσο, ο Leo XIII έκανε τέτοιες αναφορές στην εγκύκλιο του που ξεκινάει με το *Retum Novarum* που ενθάρρυνε την ανταλλαγή επιστημονικών απόψεων, τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και σε οικονομικό, δηλαδή αναγνώριζε τις ειδικές επιστήμες. Αλλά, και οι καθολικοί οικονομολόγοι σημειώνουν, σχετικά νωρίς, σωστές υποψίες που προηγούνται του τρόπου που βλέπει τον κόσμο αυτή η εξιδανικευμένη επιστήμη, που βάσει κάποιων, θα έπρεπε να ελεγχθούν. Πάνω απ' όλα, επέκριναν την υπερβολική ατομιστική στάση του ανθρώπου, επίσης την υλιστική αντίληψη της κοινωνίας στην οποία προσδιορίζονται ή καθορίζονται τα αγαθά βάσει ενός ηδονιστικού παράγοντα. Σημείωσαν επίσης ότι στην οικονομία, ο τομέας (οικονομικός) δεν βρίσκεται μέσα για την διόρθωση του σημείου της φιλοσοφικής αφετηρίας, και ιδιαίτερα των μονομερειών που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους, η χριστιανική αντίδραση, αναγνωρίζοντας τα αξιοσημείωτα αποτελέσματα της οικονομίας, προσπάθησε να διευκρινίσει το αντικείμενο της οικονομικής δράσης. Όπως τονίζει στην εγκύκλιο του ο Πίος ο XVI *Quadregesimo anno* (σημείο 43) ότι στην οικονομία υπάρχει επίσης η ελευθερία του ατόμου, οι άνθρωποι λαμβάνουν αποφάσεις που οφείλουν να είναι προσανατολισμένες προς τον στόχο που ορίζεται από τον Θεό. Εν τέλει, οφείλουμε να υπηρετήσουμε ένα κοινό που ερμηνεύεται με μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα του ανθρώπου.

Με την διάταξη της δεύτερης Συνόδου του Βατικανού, η οποία ξεκίνησε από το *Gratum et Spes*, και λέει ότι η επιστημονική και ειλικρινής έρευνα ποτέ δεν αντιτίθεται πραγματικά στην πίστη, γιατί τόσο η πραγματικότητα του δικού μας κόσμου όσο και η σύλληψη της πίστης προέρχεται από τον Θεό. Ως εκ τούτου, από τα στοιχεία που έχουν δημιουργηθεί, η κοινωνία εφαρμόζει του κατάλληλους νόμους, που ο άνθρωπος οφείλει να ανακαλύψει και να χρησιμοποιήσει τακτικά, σύμφωνα με τον θέλημα του Θεού. Τώρα έχουμε έρθει στην βασική επαλήθευση της σχέσης μεταξύ οικονομίας και ηθικής, πιο συγκεκριμένα στην αναγνώριση ότι ο άνθρωπος, ο οποίος δραστηριοποιείται στην οικονομική ζωή, πραγματοποιεί πραγματικές ανθρώπινες πράξεις, ώστε να είναι ευσυνειδητός και ελεύθερος. Δεν είναι μία απλή άγνυχη βίδα σε μία μηχανή που λειτουργεί βάσει μίας αφηρημένης λογικής και είναι ανεξάρτητη από τον άνθρωπο, αλλά έχει την ικανότητα και το καθήκον να επιλέγει υπεύθυνα τους στόχους και τα μέσα που οδηγούν σε αυτούς. Ως εκ τούτου, πέρα από την εμφάνιση, τόσο στην πολιτική όσο και στην οικονομία, είναι αλήθεια ότι το άτομο είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του, και ότι αυτοί οι τομείς της ζωής υπόκεινται στην ηθική. Έτσι, δεν μπορούμε να αναφέρουμε την πολιτική ως μία λογική εξουσίας που αντλείται από τον άνθρωπο, ούτε επίσης την οικονομία του ατόμου, της ανθρώπινης ζωής ως μία απλή λειτουργία των νομικών που αντλούνται από την ζωή και (είναι) προφανώς μαθηματικοί. Παρ' ότι συμβαίνει, αργά η γρήγορα λαμβάνει χώρα μία αλλοτρίωση της κλασικής σκέψης που μπορεί να έχει ως συνέπεια την κοινωνική αναταραχή. Η κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας επιστράτη την προσοχή της στο ότι αν η αγορά αγνοεί την κοινωνική χρησιμότητα και θεωρεί ως στόχο το κέρδος της επιχείρησης «καθίστα δυνατή την ανάπτυξη ενός απάνθρωπου και αλλοτριωμένου συστήματος».(η επιτομή της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας, 348).

3. Η οικονομία ως δραστηριότητα στην κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.

Όταν εξετάζουμε την σχέση μεταξύ της οικονομίας και της ηθικής, συχνά σκεφτόμαστε την οικονομική δραστηριότητα και δεν την θεωρούμε ως μία απλή κοινωνική πραγματικότητα, την οποία ο καθένας μπορεί να την προσεγγίσει διαφορετικά ως προς τα υλικά αγαθά, αλλά (την σκεφτόμαστε) ως σύνολο ανθρώπινων γεγονότων. Αν και πολλές φορές σκεφτόμαστε ότι η οικονομική δραστηριότητα είναι σχεδόν εντελώς ανεξάρτητη από τις αποφάσεις των ανθρώπων, μία στενόμευαλη πραγματικότητα, στη πράξη αποτελείται από ανθρώπινες ευσυνειδητές και ελεύθερες αποφάσεις. Έτσι, μπορούμε να μιλήσουμε για την ευθύνη στην σύνδεση με την οικονομία και δεν μπορούμε να την θεωρήσουμε σαν μία απλή τεχνική, σχετικά μ' αυτό που φαινόταν υπερβολικό και συναισθηματικό αναφορικά με την ηθική. Η οικονομία υπόκειται τόσο σε ηθική εκτίμηση, καθώς αποτελείται από ανθρώπινα γεγονότα στην ολότητα της.

Το *Quadregesimo anno* τονίζει ότι η οικονομική δραστηριότητα δεν είναι το υπέρτατο αγαθό ούτε ο μοναδικός σκοπός, αλλά είναι ένα υποτελές μέσο που παίζει κάποιο ρόλο στο σχέδιο του Θεού και έχει κάποια αξία στην επίτευξη της σωτηρίας (σημείο 43). Ως συνέπεια, η οικονομική δραστηριότητα οφείλει να ασκείται υπό τους ιδιόμορφους νόμους και μεθόδους, αλλά σε ηθικό πλαίσιο, με τέτοιο τρόπο που να αντιστοιχεί στο σχέδιο ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο. (*Gaudium et Spes* 64.). Όπως σε τόσες περιπτώσεις, εδώ η ανθρώπινη εικόνα και έννοια, η πραγματικότητα του να είσαι άνθρωπος προκύπτουν ως

κεντρικά ερωτήματα. Μέχρι να απαντηθεί το ερώτημα από ποιον (δημιουργήθηκε) ο άνθρωπος, μπορούμε μονάχα να κρίνουμε αποσπασματικά και αυθαίρετα ότι είναι καλό για το να είσαι άνθρωπος και ότι θέλει την βελτίωση των συνθηκών ζωής. Έτσι καθώς ένα άτομο και η οικογένεια του εργάζεται για την συντήρηση της οικογένειας, ταυτόχρονα πρέπει να προσπαθήσει να εξυπηρετήσει το όφελος της κοινωνίας με την οποία συμβάλει στην ανάπτυξη του σχεδίου του Θεού στην ιστορία (*Gaudium et Spes* 34). Στο βάθος του ευγενές ιδανικού της δεύτερης Συνόδου του Βατικανού κρύβονται θεολογικά ζητήματα. Ωστόσο, το σύστημα αλληλεπιδράσεων της δεκαετίας του 70' αφήνει έναν περίεργο υπαινιγμό. Η δημόσια ατμόσφαιρα δημιούργησε αισιοδοξία εκ των προτέρων και πίστεψε ότι η ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας θα έφερναν την μέγιστη πιθανή ευτυχία για όλους στην Γη. Όμως, αυτή η ψευδαίσθηση της απεριόριστης εξέλιξης και της ανείπωτης αναγνώρισης της ανάπτυξης με την αύξηση της ποσότητας οδήγησε στην απογοήτευση πολύ σύντομα. Η ανθρωπότητα όλο και πιο έντονα αντιλαμβάνεται την πιθανότητα εξάντλησης των πρώτων υλών και των πηγών ενέργειας και το πρόβλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Την ίδια ώρα, στην δημόσια συνείδηση αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ότι η συνειδητή ανθρώπινη δραστηριότητα έχει επαφή με τέτοια συστήματα και φυσικά χαρακτηριστικά που γνωρίζουμε μόνο μερικώς. Μπορούμε να νιώσουμε για ακόμη μία φορά τον φόβο του μαθητευόμενου μάγου που ίσως απελευθερώσει δυνάμεις που στην συνέχεια δεν θα μπορεί να ελέγξει. Για πολλούς, η συνηγορία διαταράσσει το αίσθημα της ευθύνης. Από την άποψη της ηθικής αντανάκλασης, πολλοί δεν υιοθετούν μία θρησκευτική ή κοσμοθεωρητική στάση, αλλά μία αγνωστικιστική στάση για της φυσικές επιστήμες. Ισχυρίζονται πως δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τέλεια όλες τις αλληλεπιδράσεις του κόσμου καθώς όλες οι επιστημονικές ανακαλύψεις δημιουργούν καινούριες ερωτήσεις, γι' αυτό δεν μπορούμε να κατανοήσουμε εντελώς την πραγματικότητα του συστήματος των δικών μας πράξεων. Έτσι δεν μπορούμε να αναλάβουμε την ευθύνη αυτών.

Συχνά αυτό το δυσάρεστο αίσθημα συνοδεύεται από την έλλειψη εμπειρίας και ταλέντου. Όχι μόνο στην περίπτωση της επικύρωσης των περίπλοκων πτυχών, αλλά ο συσχετισμός με την μόλυνση του περιβάλλοντος συχνά μπορεί να προσδιορίσει με σαφήνεια τα προβλήματα, μάλιστα με την συναίνεση της πλειοψηφίας. Πολλές φορές οι μέθοδοι χειρισμού μπορεί να είναι καθορισμένοι. Ωστόσο, πολλές φορές βιώνουμε ότι η λειτουργία της οικονομίας δεν συμμορφώνεται με την αναγνωρισμένη ανάγκη, και ότι η λογική της απόκτησης κέρδους μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα εμποδίζει την πρόληψη από αυτούς τους κινδύνους. Σαν ένας ανεμοστρόβιλος να παρέσερνε μαζί του την ανθρωπότητα.

Πολλές φορές, αυτή η δυσάρεστη εμπειρία εκτείνεται στην δημόσια σκέψη που συνδέεται με την οικονομική δραστηριότητα, κυρίως ως απόηχος της κρίσης. Για ένα συνηθισμένο άτομο, λόγω της παγκοσμιοποίησης, του φαίνεται τόσο σύνθετη η λειτουργία της οικονομίας, η οποία προσαρμόζεται στην βραχυπρόθεσμη και ανεύθυνη σκέψη. Η κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας έχει στρέψει το ενδιαφέρον της στα αγαθά με την πλήρη συνείδηση του ανθρώπου και της ανθρωπότητας. Γι' αυτό μιλάει για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ιδιαίτερα σε σχέση με το έργο, όπως έκανε και ο Ιωάννης Παύλος ο Β' στην εγκύκλιο του που ξεκινάει από *Laborem exercens* (σημείο 15). Τονίζει ότι η ανθρώπινη εργασία δεν διοικείται μόνο από την οικονομία, αλλά συμπεριλαμβάνει και ανθρώπινες αξίες. Επίσης, στην οικονομία δεν είναι επαρκής η προσπάθεια για αύξηση του οικονομικού κέρδους, της κατοχής προϊόντων και της επέκτασης της εξουσίας, αλλά πρέπει να σέβεται την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αυτό απαιτεί και πάλι μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα του ανθρώπου. Σήμερα, μιλάμε συχνά για την αξιοπρέπεια που βρίσκεται σε μία κατάσταση απουσίας του πόνου, ίσως σε πραγματικές συνθήκες.

Όμως, στην πραγματικότητα η λέξη έχει προέλευση από την Αγία Γραφή. Στηρίζεται στον ισχυρισμό της ιστορίας της Γένεσης ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο καθ' εικόνα και καθ' ομοίωση. Η ανθρώπινη κρίση, η ελευθερία και ο σκοπός για ζωή είναι οι εκφράσεις αυτής της αξιοπρέπειας. Σε αυτή την περίπτωση, η ενίσχυση των οικονομικών πιέσεων είναι ελάχιστα αποδεκτές ηθικά, ούτε η χειραγώγηση των οικονομικών και πολιτικών στόχων, που επηρεάζουν την ανθρώπινη συνείδηση αποφεύγοντας και περιορίζοντας την ελευθερία. Για παράδειγμα, μία επιθετική διαφήμιση πολλές φορές εμφανίζεται ως ο βασικός και εκλεπτυσμένος πυρήνας της γλώσσας μίας κουλτούρας, και δεν επηρεάζει μόνο την συμπεριφορά των καταναλωτών, αλλά επίσης τις πολιτικές τους αντιλήψεις και τον τρόπο που βλέπουν τον κόσμο. Αυτές οι εμπειρίες είναι κατάλληλες ώστε να δημιουργήσουν μία αίσθηση αποτυχίας σε πολύ κόσμο, υπονοώντας για ακόμη μία φορά την απαλλαγή των ηθικών απαιτήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Καθολική θεολογία έθεσε την ιδέα της δομικής διαφθοράς πριν από δεκαετίες. Σύμφωνα μ' αυτή την ιδέα, η δομική διαφθορά είναι ενσωματωμένη στην λειτουργία της κοινωνίας και στις αντίθετες δομές ως προς την ηθική ή αυτές που εμποδίζουν την ανάπτυξη της (ηθικής), και οι οποίες δημιουργούν μία δομική διαφθορά που εναπόκειται στον άνθρωπο και στην κοινωνία στο σύνολο της. Για την επίλυση του προβλήματος, μερικά θεολογικά πειράματα προτείνουν την επαναστατική θεολογία, βάσει της οποίας η επιθετική μετατροπή των σχέσεων, δηλαδή η επανάσταση, θα μπορούσε να οδηγήσει στην αλλαγή. Όμως, αυτό απορρίφθηκε από την

επίσημη διδασκαλία της εκκλησίας, όχι μόνο λόγω των αβέβαιων πολιτικών συνεπειών του, αλλά κυρίως γιατί η ίδια η διαφθορά είναι προσωπική υπόθεση, ατομική και όχι συλλογική πραγματικότητα, αν και η σοβαρότητα των επιπτώσεων της στην λειτουργία της κοινωνίας είναι αναμφίβολη. Γι' αυτό η επιτομή της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας που δημοσιεύτηκε το 2004 αναφέρει λεπτομερώς τις «δομές της διαφθοράς» (119, 193, 232, 446, 566). Καθώς το δράμα της διαφθοράς το έγγραφο της Αγίας Έδρας αναφέρει «*Το μυστήριο της διαφθοράς προκαλεί δύο ειδών πληγές στην ψυχή, εκ των οποίων η μία εμφανίζεται στον αμαρτωλό, η άλλη σε σχέση με τον πλησίον. Ως εκ τούτου μπορούμε να διακρίνουμε την ατομική από την κοινωνική διαφθορά: από μία άποψη κάθε διαφθορά είναι ατομική, από μία άλλη κάθε διαφθορά είναι κοινωνική, αν αυτή έχει συνέπειες στην κοινωνία*» (117). Αναφέροντας, ο πλησίον επιστά την προσοχή του σ' ένα πολύ επίκαιρο ζήτημα της εποχής μας. Ο άνθρωπος της εποχής μας χειραφετείται όλο και περισσότερο, ίσως λόγω των νέων μορφών επικοινωνίας και της εικονικής πραγματικότητας. Η συνύπαρξη δύο ανώνυμων πρόσωπων, ο ένας δίπλα στον άλλον, είναι όλο και πιο συχνή. Ο άνθρωπος αφιερώνει ένα πολύ μικρό μέρος του χρόνου στην ζωηρή συντροφικότητα. Αυτός είναι και ο λόγος που κάποιοι συγγραφείς αναφέρουν πως ο πλησίον έχει εξαφανιστεί στις μέρες μας. Έχουμε δυσκολίες στον να αντιληφθούμε ποιον θέλουμε και πως, τι χρειάζονται και τι έχει θετικό αποτέλεσμα στα άτομα του περιβάλλοντος μας. Είναι πιο εύκολο να στείλεις λεφτά σε έναν λογαριασμό που εμφανίζεται στην οθόνη ή να βοηθήσεις κάποιο είδος σκοπού με το κόστος μιας τηλεφωνικής κλήσης.

Η επιτομή της κοινωνικής διδασκαλίας της εκκλησίας αναφέρεται κυρίως σε οικονομικές πτυχές. Αναφέρει: «*οι πράξεις και οι συμπεριφορές που είναι αντίθετες στο θέλημα του Θεού και στα αγαθά του πλησίον, επιπλέον οι δομές που δημιουργούνται από αυτές μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: η μία είναι η αποκλειστική επιθυμία για κέρδος, και η άλλη η επιθυμία για απόκτηση εξουσίας η οποία επιδιώκει να επιβάλει το προσωπικό θέλημα της στους άλλους, ακόμα και να βυθίσει τον κόσμο*» (σημείο 119: Ιωάννης Παύλος Β, *Sollicitudo rei socialis*, σημείο 37).

Έχοντας τω γνῶθι σ'αυτὸν, βλέπουμε ότι δεν είναι μόνο η οικονομική δραστηριότητα που ακολουθεί μία λογική κυρίως επαγγελματική η οποία αντιτίθεται στην αναγκαιότητα για ηθική αξιολόγηση που υπακούει στις αυξημένες απαιτήσεις του ατόμου, αλλά (είναι) μία ανθρώπινη συμπεριφορά που εξυπηρετεί τα εύλογα οικονομικά ένστικτα του ανθρώπου (για παράδειγμα την επιθυμία για κατοχή και εξουσία) η οποία έχει απομονώσει τα αλλά μέρη της ανθρώπινης συμπεριφοράς, σε μία διαφορετική στάση που λαμβάνει υπόψη μία ευρύτερη οπτική γωνία του να είσαι άνθρωπος και της πραγματικότητας. Η διαφορά των δύο τρόπων είναι επίσης προφανή κατά τη διάρκεια της επιλογής των στόχων και των μέσων της οικονομικής δραστηριότητας.

4. Τα οικονομικά συστήματα σε σχέση με την κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας.

Η υλοποίηση των πρωταρχικών στόχων της ανθρώπινης δραστηριότητας μπορεί να υποστηριχτεί από μία ελευθερία δράσης της οποίας τα πλαίσια ορίζονται από ορισμένα οικονομικά συστήματα. Η κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας χαρακτηρίζει αυτά τα συστήματα βάσει αυτού του παράγοντα. Στο *Quadregesimo anno* ο Pius XI ανέφερε την χριστιανική αποκατάσταση κάτω από το σύμβολο του Ευαγγελίου (σημείο 149). Έτσι, μέχρι τα μισά του εικοστού αιώνα θα δούμε την εγγύηση της επικύρωσης των ηθικών απαιτήσεων σε ένα πρώτο βαθμό στην λειτουργία των κανονιστικών αρχών της οικονομίας. Όμως, ο Pius XII δήλωσε ότι κάτω από το λάβαρο της ελευθερίας η εκκλησία δεν απορρίπτει έντονα ορισμένες φόρμες της κυβέρνησης, δεδομένου ότι εκείνες είναι κατάλληλες για να εξυπηρετήσουν τα οφέλη των πολιτών και να δώσουν τον σεβασμό και την δυνατότητα ζωής, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αξιοπρέπεια του ατόμου. Ο Πάπας Ιωάννης ο XXIII θεώρησε στο *Mater et magistra* (σημείο 39) την οικονομία ως μία δημιουργία σχηματισμένη από τις προτάσεις των ατόμων ή ενός συνόλου ατόμων. Ωστόσο, με αυτόν τον τρόπο του να βλέπεις τον κόσμο τόσο αισιόδοξα, δεν έχει ξεχαστεί ότι η σωτηρία και η πλήρης απελευθέρωση δεν θα λάβουν χώρα σ' αυτόν τον κόσμο, αλλά στην επόμενη ζωή (*Gaudium et Spes* 40-45). Ο Ιωάννης ο Παύλος Β' συνεχίζει αναπτύσσοντας αυτή την σκέψη. Σύμφωνα με αυτόν, η εκκλησία δεν ευνοεί ούτε το πρώτο οικονομικό μοντέλο ούτε το άλλο, υπό την προϋπόθεση ότι σέβονται επαρκώς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και δίνουν την απαραίτητη δυνατότητα για να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους στον κόσμο (*Sollicitudo rei socialis*, 41, *Centesimus annus*, 43). Έτσι, η κοινωνική διδασκαλία της εκκλησίας δεν επιθυμεί να αγνοήσει τα αποτελέσματα της οικονομίας και των κοινωνικών επιστημών, αλλά κρίνει διαφορετικά και καλεί το άτομο να αναζητήσει την δυνατότητα να προωθηθούν τα κοινά, ως οικονομικά συστήματα που γεννήθηκαν με αποτελεσματικότητα σε διαφορετικές ιστορικές συνθήκες, αλλά όχι αυτόματα, αλλά ως αποτέλεσμα της υπεύθυνης ανθρώπινης δραστηριότητας, που παρατηρεί και προσπαθεί να επιλύσει τα προβλήματα σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (*Centesimus annus*, 43). Αυτό το εύρημα

στις μέρες μας τονίζει ότι πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ολόκληρο το σύστημα επιδράσεων σε αλληλεπίδραση με το αμοιβαίο παγκόσμιο μπέρδεμα.

Τώρα έχουμε επιστρέψει στο πρόβλημα της συνενοχής. Είναι αλήθεια ότι η πληροφορική που αναπτύσσεται με τόσο γρήγορους ρυθμούς διασφαλίζει της διατήρηση τόσο πολλών πληροφοριών που η ανθρωπότητα τότε δεν είχε φανταστεί στο παρελθόν, ωστόσο, οι απαντήσεις του υπολογιστή εξαρτώνται από τις δικές μας ερωτήσεις. Γι' αυτό πρέπει να αγωνιστούμε ξανά και ξανά ώστε να εμφανιστούν στο σύστημα αλληλεπιδράσεων πτυχές που αναφέρονται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, στην ελευθερία και στην ανάπτυξη του κοινού με μία έννοια πιο ολοκληρωμένη και ευγενή. Η ενσωμάτωση αυτών των ιδεών και των απαντήσεων στην οικονομική νομοθεσία και επίσης στις δομές των οικονομικών συστημάτων είναι ένα έργο που μπορεί να επηρεάσει την ηθική ποιότητα της οικονομικής λειτουργίας και εν τέλει την δυνατότητα για μία αξιοπρεπή ζωή, που είναι η ζωή του ίδιου του ατόμου. Ως εκ τούτου, το 2009 η Αφρικανική Σύνοδος τονίζει ότι η καλύτερη παγκοσμιοποίηση είναι η παγκοσμιοποίηση της αλληλεγγύης.²

Η επίδραση της επανάστασης της πληροφορικής στην ηθική συνείδηση και στις πράξεις των ανθρώπων εμβαθύνει την σοβαρότητα της πρόκλησης. Είναι αναμφίβολο ότι με την εμφάνιση του διαδικτύου δεν προέκυψε μόνο ένα καινούριο μέσο μαζικής επικοινωνίας και απόκτησης πληροφοριών, αλλά ένα νέο είδος πραγματικότητας. Όπως είπε ο Άρνολντ Γκέχλεν η ανθρώπινη ομιλία αντανάκλυνε την ανάπτυξη της εννοιολογικής σκέψης, και έτσι μας βοήθησε στην καθοδήγηση του πλήθους πληροφοριών αφαιρώντας το φορτίο με την βοήθεια της πραγματικής αφαίρεσης των εννοιών, σήμερα, οι αλλαγές διαμορφώνονται στο ίδιο πεδίο. Μετά την μελέτη της ιδέας των Ελλήνων Φιλοσόφων, ο μετριοπαθής ρεαλισμός του Αγίου Θωμά Ακινάτη έθεσε μία συγκεκριμένη έννοια στην φιλοσοφία του Μεσαίωνα, σαν να απελευθερώνει την κληρονομιά του Αριστοτέλη. Απ' αυτήν την άποψη, οι έννοιες δεν είναι μόνο τα ονόματα, αλλά έχουν και μία περίεργη πραγματικότητα. Αυτή η συγκεκριμένη πραγματικότητα των εννοιών και η μεθοδική τους διαχείριση οδήγησε στην ανάπτυξη των φυσικών επιστημών στο Μεσαίωνα. Αν ο κόσμος των Ιδεών έχει ιδιαίτερη σημασία, τότε η εικονική πραγματικότητα που εμφανίζεται στο διαδίκτυο με την νέα λειτουργία του να αφαιρεί το φορτίο (των εννοιών), εμφανίζεται σαν να είναι μία περίεργη επικαιρότητα, επίσης. Αν πριν από την ηθική σκέψη διατυπώθηκε η αξία των πιθανών ανθρώπινων συμπεριφορών, στις διαφορετικές περιπτώσεις βάσει μίας λογικής της οποίας η βάση συστάθηκε από την έννοια, η αποτυχία και η συνέπεια, επομένως ο κόσμος της απελευθέρωσης του φορτίου των υπολογιστών, προσφέρει τη δυνατότητα του ηθικού προβληματισμού σχετικά με την πραγματικότητα σε ένα υψηλό και συμβολικό επίπεδο. Τώρα που ο διαχειριστής των συστημάτων είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Πρέπει να αναζητήσουμε την δυνατότητα της επιτυχής σύνδεσης της ανθρώπινης ακεραιότητας και τελικώς του θελήματος του Θεού στις όλο και πιο σύνθετες λεπτομέρειες της πραγματικότητας.

Γι' αυτό το πρόβλημα μάλλον δεν υπάρχει μία μοναδική και καθολική λύση. Δηλαδή, η δεσμευτική και καθορισμένη πρόθεση είναι απαραίτητη από το μέρος όλων των συμμετεχόντων της οικονομίας, όλων των παραγόντων της κοινωνίας και τέλος, όλων των ατόμων που έχουν συνείδηση της ηθικής τους.

Μετέφρασε η Ευαγγελία Μπεσλεμε

© DKE 2013

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

***

Σημείωση: Αξιότιμοι Ερευνητές, αν κάνετε κάποια αναφορά σε αυτό το άρθρο ή μέρος αυτού, παρακαλώ στείλτε μας email στο dke@southeast-europe.org. Παρακαλώ αναφερθείτε στο άρθρο όπως παρακάτω:

Péter Erdő: Η οικονομία και η ηθική. (*Μετέφρασε η Ευαγγελία Μπεσλεμε*). *Délkelet Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Τόμος 4. Νο.1 (Άνοιξη 2013) σελ. 5.

Σας ευχαριστώ για τη συνεργασία σας. *Ο Αρχισυντάκτης*.

² Sinodo dei vescovi (II. Assemblea speciale per l'Africa), *Elenco finale delle proposizioni*, Roma, 24. ottobre 2009, prop. 31.; ed. *Enchiridion Vaticanum* 26, Bologna 2012, Nr. 1146.